

Condicció primera d'un treball no servil

Hi ha en el treball manual i en general en el treball d'execució, que és el treball pròpiament dit, un element irreductible de servitud que fins i tot una perfecta equitat social no esborraria. És el fet de ser governat per la necessitat, no per la finalitat. S'executa a causa d'una necessitat, no pas amb vistes a un bé; "ens hem de guanyar la vida", com diuen els qui hi passen l'existència. S'hi aporta un esforç al terme del qual, des de tots els punts de vista, no es tindrà altra cosa que el que es té. Sense aquest esforç, es perdria el que es té.

Però en la naturalesa humana, per a l'esforç, l'única deu d'energia és el desig. I a l'home no li correspon pas de desitjar el que té. El desig és una orientació, un començ de moviment vers alguna cosa. El moviment és vers un punt on no s'hi és. Si el moviment a penes començat es bucla sobre el punt de partida, es van fent voltes com un esquiol en una gàbia, com un condemnat en una cel•la. Fer voltes produeix sempre, aviat, la desesma.

La desesma, el cansament, el fàstic és la gran temptació dels qui treballen, sobretot si es troben en condicions inhumanes, i fins i tot altrament. De vegades, aquesta temptació mossega més els millors.

Existir no és pas un fi, per a l'home, és només el suport de tots els béns, veraders o falsos. Els béns van afegits a l'existència. Quan desapareixen, quan l'existència ja no és ornada per cap bé, quan va nua, ja no hi té relació, amb el bé. És fins i tot un mal. I és en aquest moment, quan substitueix tots els béns absents, que esdevé en si mateixa l'únic fi, l'únic objecte de desig. El desig de l'ànima va lligat a un mal despullat i sense vels. L'ànima, llavors, es troba en l'horror.

Aquest horror és el propi del moment en què una violència imminent infligirà la mort. Aquest moment d'horror, en altre temps, es prolongava tota la vida per al qui, desarmat sota l'espasa del vencedor, se'n salvava. A canvi de la vida que li deixaven, havia d'esgotar l'energia en esforç, en esclavatge, de cap a cap del dia, cada dia, sense poder esperar res sinó ser fuetejat en comptes de mort. Ja no podia perseguir cap bé, sinó existir. Els antics deien que el dia que a un hom l'havia fet esclau li havia llevat la meitat de l'ànima.

Però tota condició que faci que ens trobem necessàriament en la mateixa situació el darrer dia que el primer d'un període d'esforços, sigui d'un mes, d'un any o de vint anys, s'assembla a l'esclavatge. La semblança és la impossibilitat de desitjar altra cosa que la que es té, d'orientar l'esforç vers l'adquisició d'un bé. Ens esforcem només per viure.

La unitat de temps, llavors, és la jornada. En aquest temps, voltem en cercle. Oscil•lem, entre el treball i el repòs, com una pilota de paret a paret. Treballem només perquè tenim necessitat de menjar. Però mengem per poder continuar treballant. I tornem a treballar per menjar.

Tot és intermediari, en aquesta existència, tot és mitjà, la finalitat no s'hi agafa enlloc. La cosa fabricada és un mitjà; serà venuda. ¿Qui pot posar-hi el bé? La matèria, l'eina, el cos del treballador, la seva pròpia ànima són mitjans de fabricació. La necessitat és pertot, el bé, enlloc.

No cal pas cercar-hi causes, a la desmoralització del poble. La causa és aquí; és permanent; és essencial a la condició del treball. Cal cercar quines causes, en períodes anteriors, impediren la desmoralització.

Una gran inèrcia moral, una gran força física, que fa que l'esforç sigui quasi insensible, permeten de suportar aquest buit. Altrament, calen compensacions. L'ambició d'una altra condició social per a si o per als fills n'és una. Els plaers fàcils i violents en són una altra, que és de la mateixa naturalesa; és el somni en comptes de l'ambició. El diumenge és el dia en què es vol oblidar l'existència de la necessitat del treball. Per a això, cal despendre. Cal vestir com si no es treballés. Calen satisfaccions de vanitat i il·lusions de poder que la llicència procura molt fàcilment. La disbauxa té exactament la funció d'estupefaent, i l'ús d'estupefaents és sempre una temptació, per als qui pateixen. Finalment, la revolució és també una compensació de la mateixa naturalesa; és l'ambició posada en el col·lectiu, la folla ambició d'una ascensió de tots els treballadors fora de la condició de treballadors.

El sentiment revolucionari és, en la majoria, primerament una revolta contra la injustícia, però ràpidament esdevé, en molts, com històricament s'ha esdevingut, un imperialisme obrer del tot anàleg a l'imperialisme nacional. Té per objecte la dominació completament il·limitada d'una certa col·lectivitat sobre la humanitat sencera en tots els aspectes de la vida humana. L'absurditat és que, en aquest somni, la dominació estaria en mans dels qui executen, i que, per consegüent, no poden dominar.

En tant que revolta contra la injustícia social, la idea revolucionària és bona i sana. En tant que revolta contra la desgràcia essencial de la condició de treballadors, és una mentida. Car cap revolució no l'abolirà, aquesta desgràcia. Però aquesta mentida és el que té més gran ascendent, car la desgràcia essencial és sentida més vivament, més profundament, més dolorosament que no pas la injustícia. Ordinàriament, a més, les confonem. El nom d'opi del poble que Marx aplicava a la religió ha pogut convenir-li sempre que es traïa a si mateixa, però essencialment és a la revolució que convé. L'esperança de la revolució és sempre un estupefaent.

La revolució satisfà alhora aquesta necessitat d'aventura, el més oposat a la necessitat, que és encara una reacció contra la desgràcia. El gust per les novel·les i els films policíacs, la tendència a la criminalitat que apareix en els adolescents correspon també a aquesta necessitat.

Els burgesos van ser molt ingenus en creure que la bona recepta consistia a transmetre al poble el fi que governa llur pròpia vida, és a dir, l'adquisició de diners. El poble, en el límit del possible, hi ha arribat pel treball a preu fet i per l'extensió dels intercanvis entre la ciutat i el camp. Però només ha fet que dur la insatisfacció a un grau d'exasperació perillós. La causa és simple. Els diners, en tant que objecte dels desigs i dels esforços, no poden pas tenir en el seu domini les condicions amb què sigui impossible d'enriquir-se. Un petit industrial, un petit comerciant poden enriquir-se i esdevenir un gran industrial, un gran comerciant. Un professor, un escriptor, un ministre són indiferentment rics o pobres. Però l'obrer que esdevé molt ric deixa de ser obrer, i gairebé sempre és així per al pagès. L'obrer no pot pas ser mossegat pel desig dels diners sense desitjar de sortir, sol o amb tots els camarades, de la condició obrera.

L'univers on viuen els treballadors refusa la finalitat. De fins, és impossible que n'hi penetrin, si no és per molt breus períodes i responent a situacions excepcionals. El ràpid equipament de països nous, com ara Amèrica i Rússia, produeix canvis sobre canvis a un ritme tan viu que proposa a tothom, gairebé cada dia, coses noves a esperar, a desitjar, a tenir-ne l'esperança; aquesta febre de construcció ha estat el gran instrument de seducció del comunisme rus, per efecte d'una coincidència, car resultava de l'estat econòmic del país i no pas de la revolució ni de la doctrina marxista. Quan s'elaboren metafísiques d'acord amb aquestes situacions excepcionals, passatgeres i breus, com han fet americans i russos, aquestes metafísiques són mentides.

La família en procura, de fins, sota la forma d'infants a pujar. Però a menys que esperem per a ells una altra condició -i per la naturalesa de les coses unes tals ascensions socials són necessàriament excepcionals-, l'espectacle d'infants condemnats a la mateixa existència no impedeix pas de sentir-ne dolorosament el buit i el pes, d'aquesta existència.

Aquest buit pesant fa patir molt. És sensible fins i tot per a molts dels qui tenen una cultura nul•la i una intel•ligència feble. Aquells qui, per la seva condició, no saben el que és no poden jutjar equitativament les accions dels qui el suporten tota la vida. No fa pas morir, però és potser tan dolorós com la fam. O potser més. Potser fóra literalment veritat de dir que el remei a aquest dolor és més necessari que no el pa.

No hi ha pas remeis a triar, per a aquest dolor. Només n'hi ha un, de remei. Una sola cosa la fa suportable, la monotonia, és una llum d'eternitat; és la bellesa.

Hi ha un sol cas en què la naturalesa humana suporta que el desig de l'ànima s'adreci no pas al que podria ser o al que serà, sinó al que existeix. Aquest cas és la bellesa. Tot el que és bell és objecte de desig, però no es desitja pas que sigui altre ni es desitja de canviar-hi res, es desitja just allò que és. Mirem amb desig el cel estrellat d'una nit serena, i el que desitgem és únicament l'espectacle que tenim davant.

Com que el poble està obligat a posar tot el desig en el que ja té, la bellesa és feta per a ell, i ell és fet per a la bellesa. La poesia és un luxe, per a les altres condicions socials. El poble en té necessitat com de pa. No pas de la poesia continguda en mots; aquesta, de per si, no li pot ser de cap utilitat. Té necessitat que el que sigui poesia sigui la substància quotidiana mateixa de la vida.

Una tal poesia només pot tenir una deu. És Déu. Aquesta poesia només pot ser religió. Per cap ardit, cap procediment, cap reforma, cap capgirament la finalitat no pot penetrar a l'univers on, per la seva condició, es troben els treballadors. Però aquest univers pot dependre tot ell de l'únic fi que és veritat. Es pot agafar a Déu. La condició dels treballadors és aquella en què la fam de finalitat que és l'ésser de tot home no pot ser saciada si no és per Déu.

És aquí, el seu privilegi. Són els únics a tenir-lo. En totes les altres condicions, sense excepció, es proposen fins particulars a l'activitat. No hi ha fi particular, ni la salvació d'una ànima o de més, que no pugui fer de pantalla i amagar Déu. Cal, llavors, per mitjà del despreniment, traspasar la pantalla. Per als treballadors, no n'hi ha, de pantalla. No hi ha res que els separi de Déu. Només han d'aixecar el cap.

El difícil, per a ells, és aixecar el cap. A diferència de tots els altres homes, no tenen res de sobres de què els calgui desembarassar-se amb esforç. D'una cosa, però, en tenen massa poc. Els manquen intermediaris. Quan els hem aconsellat de pensar en Déu i oferir-li les penes i els sofriments, encara no hem fet res, per ells.

La gent va a les esglésies expressament a pregar; això no obstant, sabem que no ho podrien pas fer si no se'ls aportés, a l'atenció, intermediaris que els sostinguessin l'orientació a Déu. L'arquitectura de l'església, les imatges de què és plena, les paraules de la litúrgia i de les pregàries, els gestos rituals del sacerdot són intermediaris. En fixar-hi l'atenció, s'orienta a Déu. ¡Com de més gran no és encara la necessitat de tals intermediaris en el lloc de treball, on només s'hi va a guanyar-s'hi la vida! Tot, allà, aferra el pensament a la terra.

No podem pas posar-hi imatges religioses i proposar als qui hi treballen que se les mirin. No podem tampoc suggerir-los de recitar pregàries, mentre treballen. Els únics objectes sensibles a què poden parar atenció són la matèria, els instruments, els gestos de la feina. Si aquests objectes no es transformen en miralls de la llum, és impossible que

durant la feina l'atenció s'orienti a la deu de tota llum. No hi ha necessitat més urgent que aquesta transformació.

Aquesta transformació només és possible si en la matèria, tal com s'ofereix al treball dels homes, hi ha una propietat reflectora. Car no es tracta pas de fabricar ficcions o símbols arbitraris. La ficció, la imaginació, la somniació enlloc no són més fora de lloc que en el que concerneix la veritat. Però, per sort nostra, hi ha una propietat reflectora, en la matèria. És un mirall que el nostre alè ha entelat. Cal només netejar-lo i llegir els símbols que de tota eternitat hi són escrits.

L'Evangeli en conté uns quants. En una estança, per a pensar en la necessitat de la mort moral de cara a una nova i verdadera naixença, tenim necessitat de llegir o repetir-nos els mots sobre el gra que només la mort fa fecund. Però aquell qui sembla pot, si vol, parar atenció en aquesta veritat sense l'ajut de mots, a través del propi gest i de l'espectacle del gra que fuig. Si entorn d'aquesta veritat no raona, si només se la mira, l'atenció que posa en l'acompliment de la tasca no n'és pas destorbada, ans duta a un grau més alt d'intensitat. No és pas vanament que, de la plenitud de l'atenció, en diem atenció religiosa. La plenitud de l'atenció no és altra cosa que la pregària.

És el mateix per a la separació entre l'ànima i el Crist, que resseca l'ànima com es resseca el sarment separat del cep. L'esporgada de la vinya dura dies i dies, en les grans propietats. Però també hi ha en això una veritat que podem mirar dies i dies sense esgotar-la.

Fóra fàcil de descobrir, inscrits eternament en la naturalesa de les coses, molts altres símbols capaços de transfigurar no pas només el treball en general, sinó cada tasca en la seva singularitat. Crist és el serpent d'aram que basta que el mirem per a escapar de la mort. Però cal que el puguem mirar de manera del tot ininterrompuda. Per a això, les coses en què les necessitats i les obligacions de la vida forcen a posar-hi l'esguard cal que reflecteixin el que ens impedeixen de mirar directament. Fóra ben estrany que una església feta de la mà de l'home fos plena de símbols i l'univers no en fos infinitament ple. N'és, d'infinítament ple. Cal que els llegim.

La imatge de la Creu comparada a una balança, en l'himne del divendres sant, podria ser una inspiració inesgotable per als qui porten pesos, forcen palanques, carreguen al vespre la fatiga de la pesantor de les coses. En una balança, un pes considerable prop del punt de suport pot ser alçat per un pes molt feble a molt gran distància. El cos de Crist era un pes ben feble, però per la distància entre cel i terra féu de contrapès a l'univers. De manera infinitament diferent, però prou anàloga per a servir d'imatge, tothom qui treballa, alça càrregues o força palanques fa també, amb el cos, de contrapès a l'univers. És massa feixuc, això, i sovint l'univers fa doblegar cos i ànima sota el cansament. Però qui s'agafi al cel en farà fàcilment, de contrapès. Qui ha percebut un cop aquest pensament no l'en pot pas distreure ni la fatiga, ni l'avorriment ni el fàstic. Només hi pot ser que retornat.

El sol i la saba vegetal, als camps, parlen contínuament del que hi ha de més gran al món. No vivim de res més que d'energia solar; en mengem, i és el que ens manté drets, ens fa moure els músculs, corporalment opera en nosaltres tots els actes. És, potser, sota diverses formes, l'única cosa a l'univers que fa de força contrària a la pesantor; és ella que s'enfila dins els arbres, per mitjà dels braços alça càrregues, fa moure els nostres motors. Prové d'una deu inaccessible a què no ens podem acostar ni un pas. Davalla de continu damunt nostre. Però, tot i que ens banya perpètuament, no la podem pas captar. Només el principi vegetal de la clorofil • la ens la pot captar i fer-ne el nostre aliment. Cal només que la terra sigui convenientment treballada amb el nostre esforç; llavors, per mitjà de la

clorofil•la, l'energia solar esdevé cosa sòlida i entra en nosaltres com a pa, com a vi, com a oli, com a fruita. Tota la feina del pagès consisteix a tenir cura d'aquesta virtut vegetal, que és una perfecta imatge del Crist, i servir-la.

Les lleis de la mecànica, que deriven de la geometria i manen en les nostres màquines, contenen veritats sobrenaturals. L'oscil•lació del moviment altern és la imatge de la condició terrestre. Tot el que pertany a les criatures és limitat, excepte el desig en nosaltres, que és la marca del nostre origen; i les nostres cobejances, que ens fan cercar l'il•limitat aquí baix, són per això per a nosaltres l'única deu d'error i de crim. Els béns que les coses contenen són finits, els mals també, i de manera general una causa produeix un determinat efecte només fins a cert punt, enllà del qual, si continua actuant, l'efecte es capgira. És Déu qui imposa un límit a tota cosa i per qui la mar és encadenada. En Déu només hi ha un acte etern i sense canvi que es bucla sobre si mateix i que només es té d'objecte a si mateix. En les criatures només hi ha moviments enfora, però que pel límit són obligats a oscil•lar; aquesta oscil•lació és un reflex degradat de l'orientació vers un mateix, que és exclusivament divina. Aquest lligam té d'imatge en les nostres màquines el lligam entre moviment circular i moviment altern. El cercle és, també, el lloc de les mitjanes proporcionals; per a trobar d'una manera perfectament rigorosa la mitjana proporcional entre la unitat i un nombre enter que no sigui quadrat no hi ha altre mètode que traçar un cercle. Els nombres enters per als quals no hi ha mediació que els relligui naturalment amb la unitat són imatges de la nostra misèria; i el cercle, que ve de fora a aportar, de forma transcendent respecte als nombres, una mediació, és la imatge de l'únic remei a aquesta misèria. Aquestes veritats i moltes més són escrites en el simple espectacle de la politja en determinar un moviment oscil•lant; les altres poden ser llegides per mitjà de coneixements geomètrics molt elementals; el ritme mateix del treball, que correspon a l'oscil•lació, les fa sensibles al cos; una vida humana és un termini ben curt per a contemplar-les.

Podríem trobar-ne molts altres, de símbols, alguns íntimament més units al comportament del qui treballa. De vegades el treballador, per a posseir la plenitud de la virtut, en tindria prou estenent a tota cosa, sense excepció, la seva actitud amb el treball. Per als qui tenen feines d'execució altres que el treball físic, també se'ls n'han de trobar, de símbols. Per als comptables, podem trobar-ne en les operacions elementals de l'aritmètica, per als caixers, en la institució de la moneda, i així successivament. El dipòsit és inesgotable.

Partint d'aquí, podríem fer-ne moltes, de coses. Transmetre als adolescents, en cercles d'estudi, aquestes grans imatges, lligant-les a nocions de ciència elemental i de cultura general. Proposar-les com a temes de les seves festes, de les seves temptatives teatrals. Instituir entorn d'elles festes noves, com per exemple la vetlla del gran dia en què un pageset de catorze anys treballarà sol per primera vegada. Fer per mitjà d'elles que els homes i les dones del poble visquin perpètuament banyats en una atmosfera de poesia sobrenatural; com a l'Edat mitjana; més que a l'Edat mitjana; car, ¿per què limitar-nos, en l'ambició del bé?

Els evitariem així el sentiment d'inferioritat intel•lectual, tan freqüent i de vegades tan dolorós; i també la certesa orgullosa que de vegades el substitueix després d'un lleuger contacte amb les coses de l'esperit. Els intel•lectuals, per la seva banda, podrien així evitar alhora el desdeny injust i l'espècie de deferència no menys injusta que la demagògia posà de moda, fa uns anys, en determinats ambients. Uns i altres es retrobarien, sense cap desigualtat, al punt més alt, el de la plenitud de l'atenció, que és la plenitud de la pregària. Almenys els qui podrien. Els altres sabrien almenys que aquest punt existeix, i es

representarien la diversitat dels camins ascendants, la qual, tot i produir una separació als nivells inferiors, com fa la ufanor vegetal d'una muntanya, no impedeix pas la igualtat.

Els exercicis escolars no tenen altra destinació seriosa que la formació de l'atenció. L'atenció és l'única facultat de l'ànima que dona accés a Déu. La gimnàstica escolar exerceix una atenció inferior, discursiva, la que raona; però, guiada per un mètode convenient, pot preparar l'aparició a l'ànima d'una altra atenció, la més alta, l'atenció intuïtiva. L'atenció intuïtiva, en la seva puresa, és l'única deu de l'art perfectament bell, de les descobertes científiques verament lluminoses i noves, de la filosofia que duu verament a la saviesa, de l'amor del proïsme verament caritatiu; i és ella que, girada directament a Déu, és la verdadera pregària.

Així com un simbolisme permetria fangar i segar pensant en Déu, així un mètode que transformés els exercicis escolars en preparació per a aquesta espècie superior d'atenció permetria ella sola a l'adolescent de pensar en Déu mentre s'aplica a un problema de geometria o a una versió llatina. Sense això, el treball intel·lectual, sota la màscara de llibertat, és, també ell, un treball servil.

Els qui gaudeixen de lleures tenen necessitat, per a arribar a l'atenció intuïtiva, d'exercir fins al límit de la seva capacitat les facultats de la intel·ligència discursiva; altrament els hi són obstacle. Per als qui la funció social els obliga a fer servir aquestes facultats, sobretot, no hi ha sens dubte altre camí. Però, per als qui la fatiga d'una feina quotidiana de llarga durada els paralitza gairebé del tot aquestes facultats, l'obstacle és feble i l'exercici pot reduir-se a poca cosa. Per a ells, el treball mateix que els produeix la paràlisi, només que es transformi en poesia, és el camí que mena a l'atenció intuïtiva.

En la nostra societat, la diferència d'instrucció produeix, més que no la diferència de riquesa, la il·lusió de la desigualtat social. Marx, que és quasi sempre molt fort quan descriu simplement el mal, blasmà legítimament com una degradació la separació de treball manual i treball intel·lectual. Però no sabia que, en tot domini, els contraris troben la seva unitat en un pla transcendent respecte a l'un i l'altre. El punt d'unitat del treball intel·lectual i el treball manual és la contemplació, que no és treball. En cap societat el qui s'encarrega d'una màquina no pot pas exercir la mateixa espècie d'atenció que el qui resol un problema. Però l'un i l'altre, si volen i en tenen un mètode, en exercir cadascun l'espècie d'atenció que constitueix la seva part en la societat, poden igualment afavorir l'aparició i el desenvolupament d'una altra atenció, situada per damunt de tota obligació social, i que constitueix un lligam directe amb Déu.

Si els estudiants, els joves pagesos, els obrers joves es representessin de manera del tot precisa, tan precisa com els engranatges d'un mecanisme clarament comprès, les diferents funcions socials com a constituïnt preparacions igualment eficaces per a l'aparició en l'ànima d'una mateixa facultat transcendent, l'única que té valor, la igualtat esdevindria una cosa concreta. Seria llavors, alhora, un principi de justícia i d'ordre.

La representació del tot precisa del destí sobrenatural de cada funció social és l'únic que aporta una norma a la voluntat de reforma. És l'únic que permet de definir la injustícia. Altrament, és inevitable que ens equivoquem, sigui veient com a injustícies sofriments inscrits en la naturalesa de les coses, sigui atribuint a la condició humana sofriments que són efecte dels nostres crims i recauen damunt dels qui no se'ls mereixen.

Una certa subordinació i una certa uniformitat són sofriments inscrits en l'essència del treball i inseparables de la vocació sobrenatural corresponent. No degraden pas, aquests sofriments. Tot el que s'hi afegeix és injust i degrada. Tot el que impedeix a la poesia de cristal·litzar entorn seu és un crim. Car no n'hi ha pas prou de retrobar la deu perduda

d'una tal poesia, cal a més que les circumstàncies del treball li permetin d'existir. Si són dolentes, la maten.

Tot el que va indissolublement lligat al desig o a la por del canvi, a l'orientació del pensament vers l'avenir, s'hauria d'excloure d'una existència essencialment uniforme i que ha de ser acceptada com a tal. En primer lloc, el sofriment físic, fora del que sigui manifestament inevitable per les necessitats del treball. Car és impossible de patir sense aspirar a l'alleujament. Les privacions es trobarien més a lloc en tota altra condició social que no pas en aquesta. L'alimentació, l'habitatge, el repòs i el lleure han de ser tals que una jornada de treball, en si mateixa, sigui normalment buida de patiment físic. D'altra banda, el suplerfu tampoc no hi és a lloc, en aquesta vida; car el desig del suplerfu és en si mateix il·limitat i implica el d'un canvi de condició. Tota la publicitat, tota la propaganda, de formes tan variades, que cerca d'excitar el desig del superflu al camp i entre els obrers ha de ser vista com un crim. Un individu sempre pot sortir de la condició obrera o de la pagesa, sigui per manca radical d'aptitud professional, sigui per la possessió d'aptituds diferents; però per als qui hi són no hauria d'haver-hi canvi possible més que el de passar d'un benestar estretament limitat a un benestar més ample; no hauria d'haver-hi cap ocasió, per a ells, de tenir por de caure més avall o d'esperar a arribar més amunt. La seguretat hauria de ser més gran en aquesta condició social que en qualsevol altra. Cal doncs que els atzars de l'oferta i la demanda no en siguin amos.

L'arbitrarietat humana, sense que l'ànima se'n pugui defensar, la constreny a témer i a esperar. Cal doncs excloure-la del treball tant com es pugui. L'autoritat no hi ha de ser present més que on sigui del tot impossible que en sigui absent. Així, la petita propietat pagesa val més que no la gran. D'ací que, arreu on la petita és possible, la gran és un mal. Igualment, la fabricació de peces del petit taller artesà val més que no la que es fa sota les ordres del contramestre. Job lloa la mort perquè l'esclau ja no hi sent la veu de l'amo. Cada vegada que la veu que mana es fa sentir, si un canvi practicable la pot substituir pel silenci, és un mal.

Però el pitjor atemptat, el que mereixeria potser de ser assimilat al crim contra l'Esperit, que no té perdó, si no fos que és probablement comès per inconscients, és l'atemptat contra l'atenció dels treballadors. Mata en l'ànima la facultat que és l'arrel mateixa de tota vocació sobrenatural. La baixa espècie d'atenció exigida pel treball tayloritzat no és compatible amb cap altra, perquè buida l'ànima de tot el que no sigui l'interès per la rapidesa. Aquesta mena de treball no es pot transfigurar, s'ha de suprimir.

Tots els problemes de la tècnica i de l'economia s'han de formular en funció d'una concepció de la millor condició possible del treball. Una tal concepció ha de ser la primera de les normes; tota la societat s'ha de constituir primer de tal manera que el treball no abaixi els qui l'executen.

No n'hi ha pas prou de voler-los evitar patiments, el que caldria és voler-los la joia. No pas els plaers que es paguen, ans les joies gratuïtes que no atempten a l'esperit de pobresa. La poesia sobrenatural que hauria de banyar tota la seva vida hauria de concentrar-se, en estat pur, de tant en tant, en festes esclatants. Les festes són tan indispensables a aquesta existència com les fites quilomètriques al reconfort del qui camina. Uns viatges gratuïts i de treball a la juvenesa, semblants al Tour de France d'abans, haurien de saciar la seva fam de veure i d'aprendre. Tot hauria d'estar disposat perquè no els manqués res d'essencial. Els millors d'entre ells haurien de poder tenir a la vida la plenitud que els artistes cerquen indirectament per mitjà de l'art. Si la vocació de l'home és atènyer la joia pura a través del sofriment, ells hi estan més ben situats que no els altres, per a accomplir-la de la manera més real.

